

Красівський Орест Якубович

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри європейської інтеграції та права Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
ORCID: 0000-0002-7028-6038
e-mail: krasivski@ukr.net

Мороз Олексій Юрійович

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри європейської інтеграції та права Львівського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України
ORCID: 0000-0001-7946-426X
e-mail: olexmoroz@ukr.net

**ЧИННИКИ КОНСОЛІДАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЙОГО РОЗВИТКУ:
ЦІННІСНО-КУЛЬТУРНИЙ, ПОЛІТИЧНИЙ
ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВИМІРИ**

Проаналізовано низку основних потенційних чинників консолідації українського суспільства, що повинні сприяти його згуртуванню задля відповіді на виклики, пов'язані із завданнями модернізації, євроінтеграції та протидії гібридній агресії Російської Федерації (далі – РФ). Показано, що зменшення деконсолідуючого впливу ціннісно-культурних відмінностей між регіонами України можливе через реалізацію культурної політики, орієнтованої на інтеграцію навколо українського ядра широкого спектру різних культурних елементів, на основі балансу потреб розвитку української культури й мови та забезпечення прав етнічних меншин. Доведено, що важливим чинником консолідації має бути зміцнення та вдосконалення демократичних засад політичної діяльності, а також реалізація інклюзивної соціально-економічної політики, спрямованої на формування єдиного для усіх громадян економічного інтересу, вирівнювання стартових можливостей та ефективну роботу “соціальних ліфтів”. Зазначено, що потенціал позитивного впливу на рівень консолідації українського суспільства мають просування євроінтеграційних процесів, ефективна реалізація усередині країни необхідних для цього реформ, розвиток громадянського суспільства. Зауважено, що чинником консолідації є співпраця із міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, конструктивне врегулювання проблемних питань взаємин із західними сусідами України.

Ключові слова: консолідація; консолідація суспільства; соціальна згуртованість; політична консолідація; культурна політика; соціально-економічна політика; громадянське суспільство.

Постановка проблеми. На сьогодні, коли Україна постає перед низкою непростих внутрішньополітичних, економічних та міжнародних викликів, у

політичному та експертному середовищах країни існує консенсус щодо потреби у більшій консолідованості суспільства, необхідної, щоб воно могло знайти на них ефективну та гідну відповідь.

Водночас будь-яка сучасна політична спільнота, держава, що не є тоталітарною, відтворює свою єдність та цілісність в умовах змагання відмінних групових інтересів, конкурентного плюралізму ціннісних та ідеологічних систем, поглядів та переконань. Тому вихідним моментом її консолідованості є насамперед стабільна згода більшості щодо правил такого змагання, вирішення політичних та інших розбіжностей.

Чи є на сьогодні українське суспільство достатньою мірою консолідованим щодо засад функціонування державно-політичної системи країни? За роки незалежності наша країна змогла, загалом, подолати два стратегічні виклики своєму демократичному вибору. Перший із них був актуальним у 1990-х рр., коли відбувався драматичний та для багатьох громадян болісний перехід від радянської соціально-економічної моделі до ринкової економіки та демократичного устрою. Тоді реорганізована комуністична партія користувалася значною суспільною підтримкою, насамперед на Сході, а також на Півдні України, і закликала фактично до реставрації старої системи. Проте до рубежу 2000-х рр. можливість її реанімації, хоча б гіпотетична, по суті зійшла нанівець.

Другий виклик, що певною мірою був продовженням першого, став визначати основні вектори політичної боротьби в Україні з початку нового століття. Він був пов'язаний з утвердженням на більшій частині території колишнього СРСР авторитарних або авторитарно-олігархічних режимів. В Україні економічно, а також, хоча й значно меншою мірою, культурно та політично “занурений” до “пострадянського” простору, у підсумку дії низки чинників, виникла небезпека її розвитку у тому ж напрямку. На тлі швидкого зростання авторитаризму в Росії, у сполученні з посиленням у цій країні неоімперських настроїв та амбіцій, Україна постала перед загрозою втягнення у новітні “москвоцентричні” структури, втрати реального суверенітету, перетворення на політичний та культурний “додаток” до РФ, руйнування демократичних основ політичного життя.

Ця загроза була пов'язана із новітньою бізнесово-політичною елітою Східної України, передусім Донбасу, що мала значну підтримку населення “свого” регіону, великою мірою орієнтованого на радянську культурно-політичну спадщину, скептично налаштованого щодо цінностей демократії та європейських векторів зовнішньої політики. “Помаранчева революція”, а потім Революція Гідності завдали їй політичної поразки. Наслідком “другого Майдану” стала “гібридна” агресія Москви, окупація РФ Криму та частини території Донбасу. Вони призвели, серед інших наслідків, й до того, що мешканці цих українських теренів практично втратили можливість брати безпосередню участь у політичному житті України. З іншого боку, оскільки саме у названих регіонах завжди мали найбільшу підтримку погляди, мало сумісні з демократичними та європейськими цінностями, їх фактичне

(тимчасове) усунення з актуального українського політичного простору значно змінило в Україні загальний електоральний та політичний баланс на користь демократичних та проукраїнських сил.

Певною мірою це об'єктивно сприяло тому, що “перезавантаження” політичного простору України на президентських та парламентських виборах 2019 р. відбулося саме в умовах суспільного консенсусу щодо основних правил політичної боротьби. Фактично на них чи не уперше за роки незалежності ворожі демократії сили не мали жодного шансу на перемогу, представляючи лише об'єктивно маргіналізований на сьогодні суспільно-політичний дискурс. Отже, є підстави стверджувати, що нині українське суспільство є досить міцно консолідованим у підтримці ліберально-демократичних засад політичного устрою, базових інститутів демократії, демократичних “правил гри” у політичних змаганнях.

Водночас, загалом зберігають свою актуальність та конфліктогенний потенціал значні ціннісно-культурні відмінності між українськими регіонами, а також такі чинники, як надто великий рівень майнового розшарування суспільства, надмірна нерівність стартових можливостей громадян різних соціальних страт. Деконсолідуючий вплив на суспільство чинять також корупція, поширення в Україні популізму та політичного радикалізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки різні аспекти проблеми консолідації суспільства в Україні привертала досить значну увагу дослідників. До її теоретичних аспектів зверталися такі науковці, як: Ю. Поліщук [1], О. Петухова [2], С. Стоєцький [3] та інші. Розлогий аналіз різних складових проблеми консолідації українського суспільства подано у відповідній доповіді, підготовленій 2018 р. НАН України [4].

Зв'язок між національним чинником та завданнями суспільної консолідації був предметом роздумів А. Колодій [5], О. Оржель [6], Н. Підбережник [7]. О. Оржель, зокрема, акцентувала на значенні для консолідації суспільства поєднання моментів національної ідентичності, історичної пам'яті тощо із чинниками економічної кооперації, міжрегіонального співробітництва, рівного доступу до державних послуг і суспільних благ тощо. О. Кривицька розглядала проблему консолідації у контексті питання про кризу інтеграції, яку переживає на сьогодні українське суспільство, відзначивши, зокрема, використання значних культурно-мовних відмінностей між різними регіонами України російською ідеологічно-пропагандистською машиною [8].

Зовнішньополітичні аспекти проблеми суспільної консолідації в Україні аналізували Г. Луцишин [9], А. Павко [10], Ю. Тиркус [11]. А. Павко показав взаємозв'язок між національною (суспільною) консолідацією українців та європейським вибором нашої держави, а Ю. Тиркус розглянув внутрішньополітичну консолідацію як важливу умову інтеграції України до ЄС. Про консолідуючий потенціал євроінтеграційних зусиль України писала М. Золкіна [12]. Л. Хижняк показала позитивний вплив на рівень консолідації українського суспільства співпраці з міжнародними урядовими та неурядовими організаціями [13].

Виокремлення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Потребує подальшого вивчення проблема шляхів зменшення впливу тих регіонально-культурних відмінностей, які в Україні стають на перешкодi консолідації суспільства задля вирішення актуальних для усього соціуму завдань, гідної відповіді на важкі зовнішньополітичні виклики. Важливою та недостатньо вивченою складовою проблематики, що охоплюється темою цієї статті, є питання про взаємозв'язок та співвідношення ціннісно-культурного, політичного та соціально-економічного чинників консолідації українського суспільства.

Виклад основного матеріалу. З огляду на стисло окреслені вище основні деконсолідуєчі “силові лінії” українського суспільного простору, спробуємо дати відповідь на питання: якими могли б бути способи подолання існуючих зараз небезпечних для країни розколів, чинники збільшення рівня його консолідованості. Насамперед, якими мали б бути засади політики консолідації українських регіонів із різними ціннісно-культурними орієнтирами? Априорно, можливі два принципово відмінні підходи, або стратегії дій, спрямовані на те, щоб актуальні на сьогодні мовно-культурні відмінності між регіонами України остаточно перестали бути потенційною загрозою українському суверенітету та незалежності.

Один із них полягає у послідовному просуванні за допомогою державних інститутів на всій території України тих ціннісних орієнтирів, що домінують (за певними винятками) у західній частині нашої держави та переважають у її центральних регіонах, а також у підтримці та поширенні однакового для цілого суспільства бачення українського минулого, етноцентричної культурної уніфікації, і, водночас, – поступовому витісненні з публічного простору російської мови та усіх пов'язаних із нею культурних елементів та форм.

Основою альтернативного підходу є пошук такої моделі культурного розвитку України, яка, створюючи якнайсприятливіші можливості для ствердження і розвитку української мови і культури, водночас дала б змогу залучити у національний культурний простір здобутки усіх національних меншин, зокрема найчисленнішої, російської, поєднати значний рівень мовно-культурного плюралізму із засадничою культурною цілісністю країни.

Вочевидь між окресленими тут відмінними стратегіями культурної політики є доволі широкий діапазон можливих рішень та кроків, що є їхніми більш м'якими чи, навпаки, жорсткішими, більш послідовними варіантами. За останні роки в Україні дії держави у гуманітарній сфері спрямовували, вочевидь, прибічники першого підходу. Нещодавнє масштабне “перезавантаження” політичної системи країни, як видається, може бути передумовою для певної переорієнтації національної культурної політики у бік більш ліберальних підходів. Безперечно, українське суспільство потребує відкритого та конструктивного діалогу з цих питань. На нашу думку, саме модель плюралістичної інтеграції різних культурних спільнот може стати чинником консолідації українського суспільства. При цьому, необхідно знайти певну збалансовану “формулу” такої моделі.

У цьому контексті привертають увагу роздуми А. Колодій, яка важливим чинником національної консолідації вважає спільну для усього суспільства соціетальну культуру. Своє бачення цього феномена дослідниця окреслює у контексті власного розуміння самого поняття “нація”. Найбільш повною та зваженою парадигмою нації А. Колодій вважає етнополітичну, згідно із якою нація є політичною спільнотою, але з певним етнокультурним стрижнем, ядром; у такій спільноті етнічні та політичні складники можуть поєднуватися у різних “пропорціях” [14]. В умовах, коли нація не є моноетнічною, монокультурною, чинником, що забезпечує її консолідацію, свого роду “клеєм”, чи “парасолькою” (за визначенням А. Колодій) для різних соціокультурних компонентів національної спільноти має бути спільна для усіх надетнічна соціетальна культура – “значна міра культурної єдності, яка виникає завдяки формуванню в полікультурному суспільстві значного шару поділюваної усіма культури, яка обслуговує соціальні інститути...” [15].

На думку дослідниці, “м’яка, модифікована модель інтегруючого мультикультуралізму, зорієнтована на досягнення етнокультурної справедливості...могла би бути найбільш прийнятною для сьогочасної України” [16]. Втілити її у життя можна через виховання національних почуттів, формування єдиного культурного простору і розвитку спільної для всіх громадян соціетальної культури (включно з державною мовою), таке вирішення проблеми національних меншин, що має на меті як задоволення інтересів самих меншин, так і підвищення їхньої лояльності та патріотичного ставлення до держави [17].

Наведену тут думку А. Колодій підтримують й інші дослідники, зокрема О. Кривицька [18], Н. Підбережник [19]. Розвиваючи думку, О. Кривицька підкреслила, що “фундаментом такої стратегії (культурної політики – О. М.) є заохочення культурної багатоманітності, стійкого інтересу до різних світоглядних і ціннісних систем. Надзвичайно важливим для суспільства є конструювання цивілізаційної ідентичності на основі принципів ненасильства, толерантності, поваги до інакшості” [20]. За влучним, на нашу думку, формулюванням дослідниці, на сьогодні перед українським суспільством постає завдання: “...виробити таку модель соціокультурної політики, в якій “різниця потенціалів” українського соціуму розглядатиметься не лише як джерело ризиків і загроз але й як неперехідна цінність. Високий попит на реформи, прагнення до миру та стабільності...можуть стати об’єднавчою програмою для усіх громадян” [21].

Н. Підбережник вказує на необхідність представництва інтересів етнічних меншин в органах публічної влади як умову досягнення в умовах мультикультурного суспільства міжетнічної стабільності. Така стабільність є передумовою національної консолідації [22]. При цьому представництво меншин “не повинно суперечити загальнодержавним інтересам, а навпаки – згуртовувати, що певною мірою залежатиме від того, наскільки якісно держава виконуватиме свої функції щодо забезпечення добробуту громадян, економічної стабільності та демократичних свобод” [23].

Необхідною складовою формування спільного та стабільного національного культурного простору у мультикультурному/поліетнічному суспільстві є також міжетнічна соціалізація. За Н. Підбережника, це “входження представника певного етносу в систему відносин з іншими етносами” [24]. У процесі міжетнічної соціалізації руйнуються негативні міжетнічні стереотипи, “виховується культура міжетнічних відносин; етносоціальні норми поведінки відтворюються в досвіді реальних відносин представників різних етносів і засвоюються особистістю” [25].

Виховання такої культури вимагає формування сприйняття полікультурності як “неминучої” та позитивної реальності, оскільки “поліетнічність певного національного цілого має ту перевагу, що створює умови для взаємозбагачення етносів досвідом освоєння природи, формування соціальних зв’язків, розгортання культурного простору тощо” [26]. Воно також вимагає формування гуманного ставлення до представників інших етносів, поваги до їхньої історії і культури, внеску в розвиток цивілізації, почуття честі й гідності, толерантного ставлення до інших поглядів і переконань, тактовності в оцінці чужих традицій та звичаїв, а також настанови на контакти з представниками інших етносів [27].

Поза ціннісно-культурним виміром, необхідним чинником консолідації суспільства є ефективна соціальна політика. Її компонентами є: вираження, захист та узгодження інтересів соціальних груп і прошарків суспільства; оптимальне вирішення протиріч в соціальній сфері, здійснення діалогу між громадянами і державою; прогностична функція; інтеграція різних верств населення, гармонізація їх інтересів, підтримка стабільності суспільної системи тощо [28].

Хоча негативний, загалом, вплив на рівень консолідації суспільства надмірної майнової диференціації, високого рівня бідності, тривалої відсутності змін на краще в матеріальному становищі значної частини громадян є очевидним (автори Національної доповіді НАНУ щодо консолідації суспільства 2018 р. дещо розпливчато окреслили його як такий, що визначає “міжособистісний рівень конфронтації суспільства”)[29]; їхній прояв у політичних та соціальних конфліктах у сучасній Україні є певною мірою завуальованим, непрямим. Багато років домінуючою темою “порядку денного” гострої політичної боротьби у нашій країні були питання ціннісного, культурного спрямування – теми мови, релігії, бачення минулого тощо, а також проблема орієнтирів зовнішньої політики. Проблеми взаємин праці та капіталу, соціальної ролі держави та інші подібні залишалися фактично на маргінесі політичних дискусій, переважно “розчиняючись” у значною мірою популістських складових партійних програм, у цьому відношенні доволі схожих.

Проте, на нашу думку, у контексті ціннісно-культурного “забарвлення” політичних змагань в Україні соціально-економічне розшарування суттєво впливало та впливає на рівень суспільної консолідації не лише у згаданому вище міжособистісному вимірі, але й через його вплив на політичну культуру загалом, посилюючи у структурі останньої популістські елементи та настрої, сприяючи небезпечній радикалізації політичних настроїв та методів дій.

В умовах неминучої для ринкової економіки майнової диференціації суспільства важливим чинником його консолідації має бути формування у країні спільного для більшості громадян соціально-економічного інтересу. Його можна розуміти як “поєднання усіх приватних інтересів і представлення їх як інтересу одного суб’єкта (суспільства загалом), як поширення певної економічної культури, моделей економічної поведінки, спрямованих на гуманізацію конфліктів та протиріч” [30].

Ефективним арбітром у таких конфліктах має бути держава, партнерська взаємодія якої з приватним бізнесом та громадськістю може стати основою для компромісного вирішення суперечок [31]. У цьому контексті, як зазначили автори згаданої вище Національної доповіді НАНУ, потребує реформ політика доходів загалом та заробітної плати зокрема [32]. Важливо протидіяти загостренню протиріч у сфері трудових відносин, зумовлених проблемами із зайнятістю, незадовільними умовами та низьким рівнем оплати праці, надмірною різницею у винагороді працівників тощо. В Україні на сьогодні оплата праці топ-менеджерів найбільших державних підприємств перевищує середню по країні у 60 – 70 разів, тоді як у Європі ця різниця становить 6 – 8 разів [33]. Така ситуація викликає у суспільстві досить стрімку критику, не сприяє довірі громадян до цілей та дій представників влади, що обстоюють необхідність реформ, і у підсумку негативно впливає на перспективи їх успішної реалізації.

У ході економічних перетворень держава має відмовлятися від принципу дешевої робочої сили, який, окрім поглиблення нерівності у доходах, зумовлює низьку купівельну спроможність більшості населення, посилює залежність української економіки від кон’юнктури на зовнішніх ринках, а також стає головним чинником міграції робочої сили за кордон. За визначенням авторів доповіді, “подолання дешевизни робочої сили покликане сприяти вирішенню проблем усіх акторів соціального діалогу” [34].

Консолідуючим чинником соціально-економічної політики може бути зменшення масштабів тіньової економіки, подолання лояльного ставлення до цього явища [35]. Негативний вплив тіньової економіки на рівень згуртованості суспільства автори згаданої вище доповіді вбачають насамперед у тому, що вона стає чинником формування у суспільстві стійкої системи позаправових відносин, відтак сприяє зменшенню рівня довіри до правової системи, легальних способів соціально-економічної взаємодії, правових шляхів вирішення суперечок та конфліктів. На нашу думку, консолідуючий потенціал “детенізації” економіки полягає також у можливості збільшити (без зростання податкового навантаження) надходження до бюджету, а відтак й рівень вирівнюючого перерозподілу державою національного доходу, зокрема через збільшення пенсій, більшу підтримку соціально вразливих категорій громадян, а також покращення якості функціонування правоохоронної системи.

Важливе значення для послаблення деконсолідуючого впливу майнової диференціації на українське суспільство має розвиток інституту освіти, що повинен бути одним із найбільш ефективних “соціальних ліфтів”, створювати можливості для “меритократичного” просування у суспільній ієрархії, не пов’язаного із

майновими, територіальними та іншими відмінностями “стартових позицій” молодих громадян. Система освіти відіграватиме консолідуючу роль у суспільстві, якщо їй будуть властиві такі риси, як: відсутність міжпоселенської та міжрегіональної диференціації освітніх послуг, забезпечення принципів соціальної справедливості та соціальної солідарності у доступі до освіти, реальна участь громадськості у процесі прийняття рішень, а також широка та динамічна кооперація між закладами вищої освіти, науковими установами та реальною економікою [36].

Отже, загалом здійснювати консолідуючий вплив на соціум здатна соціальна політика, спрямована на формування “соціально інклюзивного” суспільства, тобто такого, яке прагне до зменшення різного роду соціальних і культурних дискримінацій, звуження небезпечних розривів у майновій диференціації, залучення до соціальної тканини всіх без винятку категорій громадян [37]. Така політика сприятиме зростанню рівня суспільної довіри, яка, як наголошує В. Кирилюк, “виступає продуктивною соціальною конструкцією, заснованою на надійності, тривалості і міцності соціальної взаємодії. Недооцінка цього фактора взаємодії призводить до нерациональних витрат в часі і ресурсах, до непередбачуваності, невизначеності, ризиків у різних сферах суспільного життя, до зниження адаптаційного потенціалу населення” [38].

Окрім суто внутрішніх факторів, певний вплив на рівень консолідованості українського суспільства здійснює й низка міжнародно-політичних акторів. Нині його, на нашу думку, можна оцінити як неоднозначний. Парадоксально, і вочевидь всупереч розрахункам Кремля, чинником консолідації громадян України стала “гібридна війна” РФ проти України. Тиск Москви сприяв згуртуванню українців різного етнічного походження у протидії агресору, захисті територіальної цілісності держави, що відобразилося у створенні добровольчих загонів, масовому волонтерському русі тощо. Водночас всередині української політичної нації він посилив рівень етнічної консолідації українців навколо таких цінностей, як мова, культура, власна історична традиція, сприяв актуалізації української самосвідомості громадян зі змішаною мовно-культурною ідентичністю.

З іншого боку, війна з підтриманими Москвою сепаратистами на Сході України, що затягнулася, перспектива успішного завершення якої стала цілковито невизначеною, сприяла наростанню у соціумі проявів апатії, агресивних настроїв, і це почало негативно позначатися на рівні соціальної згуртованості [39].

Російська агресія фактично стимулювала прийняття в Україні нових законів про освіту, про державну мову тощо. Вони були сприйняті суспільством неоднозначно, і на тлі рішучої підтримки великою частиною громадян зазнали різкої критики від активних представників національних меншин. Вони також призвели до погіршення взаємин з європейськими країнами, які надають підтримку “своїм” етнічним меншинам в Україні, – Румунією та, особливо, Угорщиною. Угорська меншина в Україні досить негативно поставилася до рішень Києва, а подальші дії Будапешта своєю чергою сприяли посиленню суспільно-політичного напруження на Закарпатті.

Водночас вважаємо, що просування України на шляху європейської інтеграції, активізація та поглиблення взаємин із країнами Євросоюзу загалом є вагомим фактором консолідації українського суспільства. Вони сприяють, завдяки масштабному рухові робочої сили, розвитку туризму, торговельно-економічним контактам, більшому, як суто прагматичному, так і ментальному залученню України у загальноєвропейські суспільні процеси, укоріненню у нашій країні цінностей, які, попри кризові явища останніх років, у своїх засадах єднають європейські країни.

Необхідно зазначити, що сама консолідація українського суспільства є необхідною умовою його подальшого руху у європейському напрямку [40]. Хоча, загалом, західний вектор розвитку підтримує більшість громадян, в Україні й досі існують чималі регіональні відмінності у ставленні до перспективи інтеграції країни у європейські структури, зокрема й цілком негативне її сприйняття, властиве насамперед Донбасу, і, частково, – іншим регіонам Сходу. У такому контексті консолідуючий потенціал євроінтеграції полягає насамперед у реалізації в Україні реформ, що потрібні для усіх без винятку її регіонів. Особливо важливо, щоб європейська інтеграція стала інструментом позитивних змін соціальної, політичної та економічної реальності на Донбасі, а також на Півдні та Сході України [41].

Безперечно позитивним є вплив на процеси консолідації в Україні міжнародних організацій, що підтримують соціально-економічні, освітні, культурні проекти, допомагають розвиткові місцевих громад та громадянського суспільства. Консолідуючу складову впливу на суспільство містили, на нашу думку, такі проекти Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй, як “Програма розвитку та інтеграції Криму” (далі – ПРІК), що здійснювалася у 1995 – 2011 рр., “Муніципальна програма самоврядування та сталого розвитку”, проект “Місцевий розвиток, орієнтований на громаду”. Зокрема, ПРІК передбачала активну співпрацю представників різних етнічних громад Криму у вирішенні спільних соціально-економічних проблем, повинна була сприяти їхній етнополітичній консолідації [42]. Як зауважила Г. Луцишин, “більшість програм міжнародних організацій, які реалізуються в Україні, основну увагу зосереджують на регіонах, які демонструють протилежні культурологічні і ментальні особливості, і на основі спільних зустрічей та проектів місцевих громад сприяють консолідуючим процесам” [43]. Позитивний вплив діяльності міжнародних організацій на “подолання дефіциту національної консолідації” ще 2007 р. відзначала й Л. Хижняк [44]. Доцільно вказати, зокрема, на чималу підтримку з боку міжнародних партнерів, яку отримують в Україні структури громадянського суспільства. Базуючись на принципах ціннісного плюралізму, неантагоністичного ставлення до опонентів, економічної та політичної свободи і партнерства, рівності усіх перед законом, вони належать до чинників, що мають потенціал консолідуючого впливу на суспільство загалом [45].

І хоча, враховуючи масштаб та силу деконсолідуючих факторів, безпосередню дієвість підтримуваних міжнародною спільнотою проектів, із погляду на їх консолідуючий вплив на українське суспільство, не потрібно

перебільшувати, бо вони, на нашу думку, є чинником, позитивна дія якого з часом ставатиме помітнішою.

Висновки і перспективи подальших розвідок. На сьогодні необхідність у швидкій модернізації країни, досягненні стабільного та значного економічного зростання, ефективній протидії зовнішній агресії, успішному просуванню процесу європейської інтеграції вимагає високого рівня консолідованості суспільства. На тлі ствердження в Україні доволі стійкого суспільного консенсусу щодо засад політичного ладу, демократичних “правил гри” у політичних змаганнях, його подальшому згуртуванню істотно перешкоджають такі фактори, як чималі культурно-ціннісні відмінності між різними регіонами, надто високий рівень соціально-економічного розшарування, корупція, а також популістські елементи політичної культури.

Саме відмінності між українськими регіонами досі були найбільшою перешкодою у консолідації суспільства, тривалий час визначаючи “порядок денний” політичної боротьби в Україні. Чинником зменшення їхнього деконсолідуючого впливу може бути культурна політика, спрямована на інтеграцію навколо українського етнічного “стрижня” відмінних складових сучасної української культури, пошук балансу між правами української більшості та правами етнічних та культурних меншин.

Здійснення такої політики можливе лише на шляху подальшого зміцнення та вдосконалення демократичних засад політичної діяльності, і має бути органічною складовою просування процесу європейської інтеграції, ефективної реалізації всередині країни необхідних для цього реформ. У такому контексті чинниками суспільної консолідації є співпраця з міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, що допомагають нашій державі у проведенні реформ, а також досягнення порозуміння зі спірних питань взаємин із сусідніми європейськими країнами. Безперечно позитивний вплив на рівень суспільної консолідованості чинить в Україні розвиток громадянського суспільства. Конкретні ж механізми та особливості такого впливу можуть бути, на нашу думку, предметом подальшого вивчення.

Реалізація інклюзивної соціально-економічної політики, спрямованої на формування єдиного для усіх громадян економічного інтересу, зменшення розривів у майновій диференціації, балансування стимулювання бізнесу з інтересами найманих працівників, сприятиме зменшенню в Україні ступеня не виправданої нерівності у розподілі національного багатства, а, отже, й популістських настроїв та політичного радикалізму, стане чинником громадянської консолідації українського суспільства.

Список використаної літератури

1. Поліщук Ю. Поняття “суспільна консолідація” у вітчизняному політологічному дискурсі // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 5–6 (91–92). вересень – грудень. С. 158—171.

2. Петухова О. Основні види процесу консолідації в державі: спроба класифікації // Актуальні проблеми державного управління. 2015. Вип. 2. С. 21—26.
3. Стоєцький С. В. Етнокультурна консолідація: спроби концептуалізації в політології // Держава і право. 2013. № 3 (61). С. 473—480.
4. Україна: шлях до консолідації суспільства: національна доповідь / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. Київ : НАНУ, 2017. 336 с.
5. Колодій А. Соціетальна культура як чинник національної консолідації. URL : <https://political-studies.com/?p=941> (дата звернення: 29.08. 2019).
6. Оржель О. Консолідація українського суспільства на основі національної ідеї: перспективи і обмеження (з точки зору європейського досвіду) // Вісник НАДУ. 2012. № 2. С. 28—38.
7. Підбережник Н. П. Чинники національної консолідації в мультикультурному суспільстві в контексті публічного управління // Публічне адміністрування: теорія і практика. 2017. Вип. 1 (17). С. 1—16.
8. Кривицька О. Криза інтеграції в контексті перспективи консолідації українського суспільства // Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 5–6 (91–92). вересень – грудень. С. 181—200.
9. Луцишин Г. І. Зовнішньополітичні чинники у процесі національної консолідації України // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. 2012. Вип. 24. С. 132—137.
10. Павко А. Діалектичний процес взаємозв'язку національної консолідації українців та їхнього європейського вибору // Віче. 2013. № 24. С. 12—14.
11. Тиркус Ю. С. Внутрішньополітична консолідація як умова інтеграції до ЄС // Грані. 2014. № 8 (112). серпень. С. 113—118.
12. Золкіна М. Європейська інтеграція як потенціал для консолідації українського суспільства // Громадська думка. 2014. № 02 (22).
13. Хижняк Л. Роль міжнародних організацій у національній консолідації України // Наукові праці. 2007. Т. 69. Вип. 56. С. 71. (Серія “Політичні науки”).
14. Колодій А. Соціетальна культура як чинник...
15. Там само.
16. Там само.
17. Там само.
18. Кривицька О. Криза інтеграції в контексті... С. 198.
19. Підбережник Н. П. Чинники національної консолідації... С. 4.
20. Кривицька О. Криза інтеграції в контексті... С. 198.
21. Там само.
22. Підбережник Н. П. Чинники національної консолідації... С. 10, 11.
23. Там само. С. 10.
24. Там само. С. 14.
25. Там само.
26. Там само.
27. Назаренко Г. А. Етнічна соціалізація, виховання культури міжетнічних відносин як пріоритетні завдання народної педагогіки у сучасних умовах. URL : <http://studentam.net.ua/cjntent/view/7656/97> (дата звернення: 03.09. 2019).
28. Кирилюк В. В. Основні чинники формування соціальної згуртованості суспільства // Вісник ОНУ імені І. І. Мечнікова. 2014. Т. 19. Вип. 2/5. С. 55—58.

29. Пирожков С. І. Про Національну доповідь “Україна: шлях до консолідації суспільства”. Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 18 квітня 2018 р. // Вісник НАН України. 2018. № 6. С. 52.
30. Україна: шлях до консолідації суспільства... С. 134.
31. Там само.
32. Там само. С. 140.
33. Пирожков С. І. Про Національну доповідь... С. 61.
34. Україна: шлях до консолідації суспільства... С. 141.
35. Там само.
36. Там само. С. 144.
37. Кирилук В. В. Основні чинники формування... С. 58.
38. Там само. С. 56.
39. Пирожков С. І. Про Національну доповідь... С. 53.
40. Тиркус Ю. С. Внутрішньополітична консолідація як умова інтеграції... С. 117.
41. Золкіна М. Європейська інтеграція як потенціал... С. 12.
42. Петрушенко Ю., Костюченко Н., Данько Ю. Концептуальні основи фінансування місцевого розвитку в проектах Програми розвитку ООН в Україні // Актуальні проблеми економіки. 2014. № 9 (159). С. 260; Хижняк Л. Роль міжнародних організацій... С. 71.
43. Луцишин Г. І. Зовнішньополітичні чинники... С. 134.
44. Хижняк Л. Роль міжнародних організацій... С. 71.
45. Україна: шлях до консолідації суспільства... С. 324.

Статтю подано: 02.09.2019

Статтю схвалено: 24.09.2019

Krasivsky Orest Yakubovych

Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of European Integration and Law of the Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

ORCID: 0000-0002-7028-6038

e-mail: krasivski@ukr.net

Moroz Oleksiy Jurijovych

PhD in Political Science, Associate Professor, Associate Professor of the Department of European Integration and Law of the Lviv Regional Institute for Public Administration of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine

ORCID: 0000-0002-7028-6038

e-mail: krasivski@ukr.net

**FACTORS OF CONSOLIDATION OF THE UKRAINIAN SOCIETY
AT THE CURRENT STAGE OF ITS DEVELOPMENT:
CULTURAL, POLITICAL AND SOCIO-ECONOMIC DIMENSIONS**

Problem setting. Today, the need for rapid modernization of the country, achieving stable and significant economic growth, effective counteraction to external aggression, successful promotion of the process of European integration require a high level of social

consolidation. Now in Ukraine exists rather stable public consensus on the democratic “rules of the game” in political competitions. But prospects of further rallying of Ukrainian society is significantly hindered by such factors as large cultural and value differences between the regions, too high level of socio-economic fragmentation, as well as populist elements of political culture. The purpose of this paper is to identify the main potential factors for the consolidation of Ukrainian society in the various spheres of its functioning in their interconnection and interplay.

Recent research and publications analysis. A general analysis of the problem of social consolidation has been made in the works of Y. Polischuk, O. Kryvitska, O. Petukhova, H. Lutsyshyn, A. Ovcharov, O. Mayborody, O. Pashkova and other researchers. The foreign policy aspects of the problem of social consolidation in Ukraine were analyzed by A. Pavko, Y. Tirkus, E. Magda, H. Lutyshyn. The influence of international organizations on the consolidation of Ukrainian citizens was covered by M. Zolkina and L. Khizhnyak. The relationship between national/ethnic factor and social consolidation has been analyzed by A. Kolodiy, O. Orzhel, N. Pidberezhnik.

Highlighting previously unsettled parts of the general problem. An important component of the issue covered by this article is the question of the interconnection and correlation of value-cultural, political and socio-economic factors of consolidation of Ukrainian society.

The purpose of the article is to identify the main potential factors for the consolidation of Ukrainian society in such dimensions as value-cultural and closely related regional, socio-economic, political, etc.

Paper main body. Until now the biggest obstacle to the consolidation of society were cultural differences between Ukrainian regions that for a long time defined the main “agenda” of political struggle in Ukraine. Reducing the deconsolidating influence of cultural differences between regions of Ukraine is possible by the implementation of such a model of cultural development of Ukraine, which, by creating the most favorable opportunities for the affirmation and development of the Ukrainian language and culture, would at the same time allow to integrate into the national cultural space cultural achievements of all national minorities, to combine a considerable level of linguistic and cultural pluralism with the fundamental cultural integrity of the country. Its important component should be a “overethnic” societal culture – a measure of cultural unity, based on the Ukrainian cultural core, common to representatives of different cultural groups, cultural and social standards that guide the activities and determine the nature of major social institutions.

A necessary component of forming a common and stable national cultural space in a multicultural/multiethnic society is also inter-ethnic socialization based on nurturing a positive and open attitude to “others” ethnic cultural elements.

In the conditions of a property differentiation of a society inevitable for a market economy, an important factor of its consolidation should be the formation in the country of socio-economic interest common to the overwhelming majority of citizens, the state’s efforts to ensure inclusive economic growth. The reduction of the level of corruption and “shadow economy” are able to ensure a significant increase in social expenditures of the state without increasing the tax burden, and thus contribute to reducing inequalities and promoting social cohesion of society.

Positive impact on the level of consolidation of Ukrainian society has the activity of international organizations that promote the establishment in Ukraine of high modern standards of democratic public administration, civil society development, economic reforms.

Conclusions of the research and prospects for further studies. The cultural policy aimed at integration around the Ukrainian ethnic “core”, distinctive components of contemporary Ukrainian culture, establishing a balance between the fair interests of the Ukrainian majority and the rights of ethnic and cultural minorities could be the factor of social and political consolidation in Ukraine.

The implementation of such a policy is only possible on the way of improvement of the democratic bases of political activity, and should be an organic component in promoting the process of European integration, effective implementation within the country of the necessary reforms. In this context, the factors of social consolidation are the development of civil society in Ukraine, cooperation with international organizations that assist our country in carrying out reforms, and constructive settlement of problematic issues in relations with Ukraine’s western neighbors.

Implementation of an inclusive socio-economic policy aimed at forming a common economic interest for all citizens, effective fight against corruption will contribute to reducing in Ukraine the degree of inequality in the distribution of national wealth and therefore reducing political radicalism and populism.

Key words: consolidation; social consolidation; social cohesion; cultural policy; socio-economic policy; civil society.

References

1. Polishchuk, Yu. (2017). Poniattia “suspilna konsolidatsiia” u vitchyznianomu politolohichnomu diskursi. *Naukovi zapysky IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, Issue. 5-6 (91-92), pp. 158-171 [in Ukrainian].
2. Petukhova, O. (2015). Osnovni vydy protsesu konsolidatsii v derzhavi: sprobha klasyfikatsii. *Aktualni problemy derzhavnoho upravlinnia*, Issue. 2, pp. 21-26 [in Ukrainian].
3. Stoetskyj, S. V. (2013). Etnokulturna konsolidatsia: sprobhy kontseptualizatsii v politologii. *Derzava i pravo. Zbirnyk naukovych prats Kyivskogo instytutu derzavy I prava im. V. M. Koretskogo NANU*, Issue 3 (61), pp. 473-480 [in Ukrainian].
4. *Ukraina: shliakh do konsolidatsii suspilstva: natsionalna dopovid* (2017). Kyiv: NANU. 336 p. [in Ukrainian].
5. Kolodii, A. (2013). *Sotsiialna kultura yak chynnyk natsionalnoi konsolidatsii*. URL: <https://political-studies.com/?p=941> [in Ukrainian].
6. Orzhel, O. (2012). Konsolidatsiia ukrainskoho suspilstva na osnovi natsionalnoi idei: perspektyvy i obmezhenia (z tochky zoru yevropeiskoho dosvidu). *Visnyk NADU*, № 2, pp. 28-38 [in Ukrainian].
7. Pidberezhnyk, N. P. (2017). Chynnyky natsionalnoi konsolidatsii v multykulturnomu suspilstvi v konteksti publicnoho upravlinnia. *Publichne adminstruvannia: teoriia i praktyka*, Issue. 1 (17), pp. 1-16 [in Ukrainian].
8. Kryvytska, O. (2017). Kryza intehratsii v konteksti perspektyvy konsolidatsii ukrainskoho suspilstva. *Naukovi zapysky IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy*, Issue 5-6. (91-92), pp. 181-200 [in Ukrainian].
9. Lutsyshyn, H. I. (2012). Zovnishnopolitychni chynnyky u protsesi natsionalnoi konsolidatsii Ukrainy. *Ukrainska natsionalna ideia: realii ta perspektyvy rozvytku*, Issue 24, pp. 132-137 [in Ukrainian].
10. Pavko, A. (2013). Dialektychnyi protses vzaiezv'iazku natsionalnoi konsolidatsii ukrainsiv ta yikhnoho yevropeiskoho vyboru. *Viche*, № 24, pp. 12-14 [in Ukrainian].

11. Tyrkus, Yu. S. (2014). Vnutrishnopolitychna konsolidatsiia yak umova intehtratsii do Yes. *Hrani*, № 8 (112), pp. 113-118 [in Ukrainian].
12. Zolkina, M. (2014). Evropejska integratsia jak potentsial dlia konsolidatsii ukrainskogo suspilstva, *Hromadska dumka*, Issue 2 (22) [in Ukrainian].
13. Hyzniak, L. (2007). Rol miznarodnykh organizatsij u natsionalnij konsolidatsii Ukrainy. *Naukovi pratsi*, V. 69, Issue 56, pp. 71-74 [in Ukrainian].
14. Kolodii, A. (2013). *Sotsiialna kultura yak chynny...*
15. Ibid.
16. Ibid.
17. Ibid.
18. Kryvytska, O. (2017). Kryza intehtratsii v konteksti... p. 198.
19. Pidberezhnyk, N. P. (2017). Chynnyky natsionalnoi konsolidatsii... P. 4.
20. Kryvytska, O. (2017). Kryza intehtratsii v konteksti...p. 198.
21. Ibid.
22. Pidberezhnyk, N. P. (2017). Chynnyky natsionalnoi konsolidatsii... p. 10, 11.
23. Ibid. p. 10.
24. Ibid. p. 14.
25. Ibid.
26. Ibid.
27. Nazarenko, H. A. (2005). *Etnichna socializatsia, vychovannia kultury mizetnichnykh vidnosyn jak priorytetni zavdannia narodnoj pedagogiky u suchasnykh umovach*. URL: <http://studentam.net.ua/cjntent/view/7656/97> [in Ukrainian].
28. Kyryliuk, V. V. (2014). Osnovni chynnyky formuvannia sotsialnoi zghurtovanosti suspilstva. *Visnyk ONU imeni I. I. Mechnikova*, V. 19, Issue. 2/5, p. 55 [in Ukrainian].
29. Pirozkov, S. I. (2018). Pro Natsionalnu dopovid "Ukraina: shliach do konsolidatsii suspilstva". Stanograma naukovoï dopovidi na zasidanni Presidii NAN Ukrainy 18 kvitnia 2018 r. *Visnyk NAN Ukrainy*, Issue 6, p. 52 [in Ukrainian].
30. *Ukraina: shliach do konsolidatsii suspilstva...* p. 134.
31. Ibid.
32. Ibid. p. 140.
33. Pirozkov, S. I. (2018). Pro Natsionalnu dopovid... p. 61.
34. *Ukraina: shliach do konsolidatsii suspilstva...* p. 141.
35. Ibid.
36. Ibid. p. 144.
37. Kyryliuk, V. V. (2014). Osnovni chynnyky formuvannia... p. 58.
38. Ibid. p. 56.
39. Pirozkov, S. I. (2018). Pro Natsionalnu dopovid... p. 53.
40. Tyrkus, Yu. S. (2014). Vnutrishnopolitychna konsolidatsiia yak umova... p. 117.
41. Zolkina, M. (2014). Evropejska integratsia jak potentsial... p. 12.
42. Petrusenko, Ju., Kostiuhenko, H., Danko, Ju. (2014). Kontseptualni osnovy finansuvannia mistseвого rozvytku v proektach Programmy rozvytku OON v Ukraini. Aktualni problemy ekonomiky, Issue 9 (159), p. 260; Hyzniak, L. (2007). Rol miznarodnykh organizatsij... p. 71 [in Ukrainian].
43. Lutsyshyn, H. I. (2012). Zovnishnopolitychni chynnyky u protsesi... p. 134.
44. Hyzniak, L. (2007). Rol miznarodnykh organizatsij... p. 71.
45. *Ukraina: shliach do konsolidatsii suspilstva...* p. 324.

Цитування: Красівський О. Я., Мороз О. Ю. Чинники консолідації українського суспільства на сучасному етапі його розвитку: ціннісно-культурний, політичний та соціально-економічний виміри // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. Вип. 3(60) : у 2 ч. Ч. 1 / за заг. ред. чл.-кор. НАН України В. С. Загорського, доц. А. В. Ліпенцева. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2019. С. 24—39. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186741>).

Citation: Krasivskiy, O. Ya., Moroz, O. Yu. (2019). Factors of consolidation of the Ukrainian society at the current stage of its development: cultural, political and socio-economic dimensions. *Efficiency of Public Administration*, Issue 3(60), pp. 24-39. (DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.60.2019.186741>).